

базою формування соціокультурної компетентності є соціокультурний підхід; обґрунтовується структура соціокультурної компетентності та визначаються критерії її сформованості.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, соціокультурна компетентність, міжкультурна взаємодія, професіоналізм, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Глибокі зміни, що відбуваються в усіх сферах соціального життя тісно пов'язані з процесами глобалізації та інтеграції, інформатизації та полікультурності зумовлюють пошуки шляхів підготовки фахівців, які не тільки мають ґрунтовні предметні знання, але й здатні до рефлексії, володіють нестандартним мисленням та комунікативними вміннями, прагнуть до самореалізації та саморозвитку. Водночас інтеграційні процеси в освіті розвиваються на основі ідей гуманізації, комунікативних теорій розвитку особистості, ноосферних концепцій. Їх головною ідеєю є соціокультурна адаптація людини у швидкоплинному сучасному світі. У цьому контексті особливе значення набуває формування у студентів вищих навчальних закладів соціокультурної компетентності, яка виступає важливим критерієм як міжкультурної комунікації, так й їх готовності до майбутньої професійної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема соціокультурної компетентності є предметом дослідження як зарубіжних (Д. Ікеда, І. Зимня, А. Маслоу, А. Печчеї, К. Роджерс, В. Сафонова, П. Сорокин та ін.), так й вітчизняних (Л. Масол, А. Флієр, Н. Цимбалюк, М. Шульга та ін.) учених. Науковці розкривають різні аспекти соціокультурної компетентності, зокрема, її творчу складову (Л. Масол, Н. Миропольська), як складову комунікативної компетентності (А. Гусева), особливості формування у школярів та студентів (Н. Гез, Т. Колодько, О. Коломінова) тощо. Проте існує певна невизначеність та неузгодженість у підходах до визначення сутності поняття «соціокультурна компетентність», особливостях формування.

Мета статті - узагальнити підходи до визначення поняття «соціокультурна компетентність», розкрити сутність та структуру соціокультурної компетентності, обґрунтувати шляхи до її формування у професійній підготовці фахівця.

Виклад основного матеріалу. Реалізація компетентнісного підходу в освіті спрямована на підготовку конкурентоспроможного фахівця, який проявляє готовність до професійного зростання, соціальної та професійної мобільності та високо результативній роботі за фахом.

Аналіз наукового доробку вітчизняних та зарубіжних дослідників виявив багатомірність та неоднозначність визначення таких понять як

свійстваї сотреіенсу.

УДК 378:37

О. І. Огієнко

СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті узагальнюються підходи до визначення понять «компетентність», «компетенція» та «професійна компетентність»; розкривається сутність соціокультурної компетентності як інтегративної характеристики особистості, як здатності та готовності до взаємодії з іншими людьми в умовах, як важливого фактору розвитку суспільства та особистості; доводиться зумовленість необхідності формування соціокультурної компетентності соціально-економічними, культурно-історичними змінами в суспільстві та ринку праці, що, у свою чергу, вимагає розгляду соціокультурної компетентності як важливої складової професійної компетентності; обґрунтовується, що теоретико-методологічною

«компетентність» та «компетенція», які дають можливість розкрити сутність компетентнісного підходу чи навчання, яке засноване на компетенціях (Competence-basis VET) - так його називають в освітніх системах західноєвропейських країн.

Зарубіжні дослідники розглядають компетентність як:

- здатність виконувати специфічну діяльність за розробленим стандартом (Т. Хайленд);
- здатність використовувати наявні знання та вміння в нових ситуаціях професійної діяльності (Р. Бояціс);
- здатність і бажання виконувати поставлене завдання (Д. Бергойн),
- здатність досягати певних досягнень (М. Малдер);
- поведінкові показники, що впливають на виконання роботи (С. Вудруф);
- будь-які індивідуальні характеристики, які підлягають вимірюванню та можуть продемонструвати різницю між ефективним та неефективним виконанням поставленого завдання (Л. Спенсер, Д. МакКлелланд, С. Спенсер);
- фундаментальні здатності та вміння, які необхідні для успішної професійної діяльності (А. Фурнхем);
- здатність до ефективного виконання конкретних дій у предметній галузі, включаючи вузькопредметні знання та навички, засоби мислення, розуміння відповідальності за свої дії (Д. Рейвен) [9].

Водночас компетентність розглядають як радикальну можливість модернізації освіти (Б. Д. Ельконін), як готовність до певної діяльності (А. М. Аронов), як атрибут підготовки до майбутньої професійної діяльності (П. Г. Щедровицький), як інтегровану характеристику якостей особистості, як результат підготовки людини до виконання діяльності в певних галузях (Ю. В. Фролов, Д. А. Махотин) та ін. [1].

У 1992 році Міжнародна організація праці до кваліфікаційних вимог до спеціалістів у системі післядипломної освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки керівних кадрів вводить поняття «ключові компетенції», яке в середині 90-х років ХХ століття починає широко використовуватися у професійній освіті.

У Глосарії Європейського фонду освіти компетенція розглядається «як здатність робити щось добре, ефективно відповідно до вимог, які висуваються при влаштуванні на роботу, як здатність виконувати особливі трудові функції» [3, 63] та наводиться чотири моделі компетенції: «модель на параметрах особистості; модель для вирішення завдань;

модель продуктивної діяльності; модель щодо управління результатом діяльності» [3, 69].

OECD орієнтується на визначення компетенції як здатності відповідати складним вимогам у спеціальному контексті чи як мобілізації знань, пізнавальних та практичних навичок, а також соціальних і поведінкових компонентів: емоцій, оцінок, відношень та мотивів.

Заактуалізуємо на тому, що в більшості зарубіжних досліджень поняття «компетенція» визначається не як набір здатностей, знань та вмінь, а як здатність та готовність мобілізувати організовані в певну систему знання та вміння, навички, здатності та психічні якості, які необхідні для виконання завдання на високому рівні, є адекватними до конкретної ситуації, тобто є відповідними цілям та умовам виконання дій. У проекті TUNING - Надбудова освітніх структур в Європі - компетенція визначається як знання та розуміння того, як необхідно діяти в різних професійних та життєвих ситуаціях.

На нашу думку, найбільш адекватним є визначення «компетенції» як «внутрішніх потенційних, прихованих психологічних новоутворень (знання, уявлення, програми, дії, системи цінностей та відношень), які потім виявляються у компетентностях людини як актуальних, діяльнісних проявах [4, 10].

Дослідження доводять, що важливою складовою професіоналізму є професійна компетентність.

Проблема професійної компетентності активно досліджується як вітчизняними, так й зарубіжними вченими із застосуванням міждисциплінарного підходу.

Так, у філософії, професійна компетентність розглядається як засіб пристосування до середовища (Д. Дьюї, У. Уоллер, М. Мід, К. Юнг, П. Сорокін, Ф. Знанецький). На думку вчених саме професія впливає для формування особистості людини, визначаючи його інтереси, прагнення та бажання. Тому професійну компетентність визначають як систематизовану сукупність знань, високих моральних норм та професійного кодексу [7].

У межах професійної стратифікації суспільства професійна компетентність розглядається соціологами як професійне покликання, професійний обов'язок. Доведено, що соціальний статус людини формується у єдності способу життя, професії та освіти (Г. Спенсер, Э. Дюркгейм, М. Вебер).

У психології компетентність розглядається як специфічна здатність, яка дозволяє ефективно вирішувати типові проблеми та завдання, які

виникають у реальних ситуаціях повсякденного життя (І. М. Шпи/иііЩ С. Г. Геллерштейн, В. Д. Шздриков, К. К. Платонов, Н. В. Ку и.міщ]- Відповідно до цього, професійна компетентність визначаєт н ии «здатність дотримувати відповідний стандарт, що використовуєт м Н ц конкретній професії» [б, 139].

У структурі професійної компетентності виділяють різні **КОМПОНРНІМ** що пояснюється, у першу чергу, наявністю специфічних особливої ки реалізації професійних функцій у різних фахівців.

Більш узагальненою є структура професійної компетентним) А. К. Маркової, яка поєднує види професійної компетентності, ии визначають зрілість людини у професійній діяльності. Це:

- спеціальна компетентність - «володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати (ній подальший професійний розвиток»;

- соціальна компетентність - володіння спільною (груповою кооперативною) професійною діяльністю, співпрацею, а також «прийнятими в даній професії прийомами професійного спілкування, соціальної відповідальності за результати своєї професійної праці»;

- особистісна компетентність - «володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку засобами протистояннн професійної деформації особистості»;

- індивідуальна компетентність - «володіння прийомами самореалізації і розвитку індивідуальності в межах професії, готовність **до** професійного зростання, здатність до Індивідуального самозбереження, неохильність професійному старінню, уміння організувати раціонально свою працю без перевантажень часу і сил, без втоми» [5, 34-35].

Спираючись на соціокультурний підхід, який передбачає необхідність формування ціннісного відношення до оточуючого середовища як основи до «входження» в культуру та актуалізує потребу у створенні освітнього середовища, у якому формування особистості відбувається у контексті загальнолюдської культури з урахуванням конкретних культурних умов життєдіяльності людини, вважаємо формування соціокультурної компетентності вимогою інформаційного суспільства, важливою складовою професійної компетентності фахівця.

Аналіз психолого-педагогічної літератури доводить наявність різноманітних підходів до визначення поняття «соціокультурна компетентність», що вказує на його багатоаспектність та складність.

Концептуально можна виокремити дві складові соціокультурної ипмпртртногті- соціальну та **КУЛЬТУРНУ**, які тісно взаємопов'язані та

нзаємозумовлені. Якщо соціальна складова характеризує варіативність взаємодії людини в різних соціальних середовищах, то культурна складова розкриває власну культурну ідентичність на основі ідей міжкультурної толерантності, адекватного сприйняття культурних відмінностей, готовності брати участь у діалозі культур.

Соціокультурна компетентність розглядається як: інтегративна якість особистості, що характеризує її теоретичну та практичну готовність до соціокультурної діяльності.

Водночас, соціокультурна компетентність відрізняється багатокомпонентністю. До основних компонентів соціокультурної компетентності І. Зимня відносить: когнітивний (знання змісту компетентності), мотиваційний (готовність до виявлення компетентності), ціннісно-смысловий (відношення до змісту компетентності), поведінковий (досвід виявлення компетентності) [4].

Уважаємо доцільним виокремлення дослідниками аксіологічного (цінності культури), особистісно-операційного (навички спілкування, уміння організувати діалог культур), оціночно-рефлексивного (самостійність, рефлексія, самооцінка), концептуального (знання про професійну, соціокультурну діяльність), комунікативного (техніка та прийоми вербального та невербального спілкування), емоційно-морального (соціокультурна свідомість та соціокультурна відповідальність особистості), діяльнісного (мотивація, рефлексія, креативність).

У формуванні соціокультурної компетентності визначальне значення має вивчення іноземної мови, здатність до іншомовного спілкування. У цьому контексті привертає увагу структура соціокультурної компетентності, яка містить лінгвокраєзнавчий (лексичні одиниці з соціокультурною сематикою та уміння використовувати їх у ситуаціях міжкультурної взаємодії); культурологічний (соціокультурний, історико-культурний, етнокультурний аспект, знання традицій тощо), соціолінгвістичний (мовні особливості соціальних верст, діалектів тощо), соціально-психологічний (володіння соціо- та культурно-зумовленими підходами, національно-специфічними моделями поведінки з використанням комунікативної техніки) (б, 141].

Проте соціокультурна компетентність передбачає не тільки наявність знань про різні соціальні та культурні сфери, а й здатність та готовність до взаємодії з людьми у різних аспектах життя, зокрема, професійній.

Визначені компоненти соціокультурної компетентності можуть скласти основу моделі формування соціокультурної компетентності у професійній підготовці фахівців, в якій доречним є виділення таких компонентів-

- мотиваційно-цільового - створення потреби та мети формувати соціокультурну компетентність та участі в міжкультурній взаємодії;
- змістово-процесуального - наявність блоків загальнопрофесійної та спеціальної підготовки: соціокультурологічної та лінгвістичної;
- організаційно-технологічного - визначення методики формування соціокультурної компетентності;
- критеріально-рівневого - визначення критеріїв рішимої сформованості соціокультурної компетентності у студентів [2].

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, приходимо до **висновку** соціокультурну компетентність доцільно розглядати як інтегративну характеристику особистості, як володіння сукупністю знань, умінь та якостей, що необхідні для міжкультурної взаємодії з урахуванням культурних та соціальних норм комунікативної поведінки; як здатність та готовність до взаємодії з іншими людьми в умовах, що створюються соціумом та культурою; соціокультурна компетентність є важливим фактором розвитку суспільства та особистості; необхідність формування соціокультурної компетентності зумовлена соціально-економічними, культурно-історичними змінами у суспільстві, ринку праці, **тому** соціокультурна компетентність є необхідною та обов'язковою складовою професійної компетентності фахівців; теоретико-методологічною **базою** формування соціокультурної компетентності є соціокультурний **підхід**; критеріями сформованості соціокультурної компетентності є розуміння цінності соціокультурної компетентності для становлення професіоналізму, зорієнтованість на соціокультурні цінності, ціннісні мотиви ставлень **до** соціокультурної освіти, готовність до самостійної соціокультурної діяльності, уміння встановлювати зв'язок між соціокультурною та професійною діяльністю.

Перспективи подальших наукових розвідок. Проведене дослідження не висвітлює зазначену проблему. Особливо перспективним може бути вивчення та аналіз підходів та методів оцінки сформованості соціокультурної компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байденко В. Компетенции в профессиональном образовании (К освещению компетентностного подхода) / В. Байденко // Высшее образование в России. - 2004. - № 1. - С. 12-17.
2. Болина М. В. Формирование социокультурной компетентности будущего учителя : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / М. В. Болина. - Челябинск, 2001. - 19 с.

3. Глоссарий терминов рынка труда, разработки стандартов, образовательных программ и учебных планов. Европейский фонд образования, 1997. - 145 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя. - М.: Высшее образование сегодня. - 2003. - № 5. - С. 6-14.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. - М.: МГФ «Знания», 1996. - С. 34-35.
6. Муравьева Н. Г. Понятие социокультурной компетенции в современной науке и образовательной практике / Н. Г. Муравьева // Вестник Тюменского государственного университета. - 2011. - № 9. - С. 136-143.
7. Томпсон Дж. Социология / Дж. Томпсон, Дж. Пристли. - Львов : Инициатива; М.: АСТ, 1998. - 491 с.
8. Hutmacher W. Key competencies for Europe // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) // Secondary Education for Europe Strasbourg, 1997. - 34 p.
9. Miller P. Competency Based Education and Training: A World perspective / P. Miller // Journal of Workplace Learning. - 2001. - Vol. 13. - Iss: 6. - P. 260-261.

РЕЗЮМЕ

Е. И. Огиенко Социокультурная компетентность в профессиональной подготовке будущего специалиста.

В статье обобщаются подходы к определению понятий, «компетентность», «компетенция», «профессиональная компетентность»; раскрывается сущность социокультурной компетентности как интегративного качества личности, способности и готовности к взаимодействию с другими людьми; важнейший фактор развития общества и личности; доказывается обусловленность необходимости формирования социокультурной компетентности социально-экономическими, культурно-историческими изменениями общества и рынка труда; обосновывается, что теоретико-методологической базой формирования социокультурной компетентности является социокультурный подход; определяются критерии сформированности социокультурной компетентности.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, компетенция, социокультурная компетентность, межкультурное взаимодействие, профессионализм, профессиональная подготовка.

SUMMARY

O. Ogienko Socio-cultural competence in training future specialists.

The article summarizes the approaches to the definitions of «competence» and «competency»; the essence of socio-cultural competence as an integrative personality characteristic, as the ability and willingness to interact with others, as an important factor in the development of society and the individual;; justifies the conclusion about the dependence of developing socio-cultural competence on social, economic, cultural and historical changes in society and the labor market; proves that socio-cultural approach is the theoretical and methodological basis of the formation of the socio-cultural competence; determines that the socio-cultural competence is composed of cognitive, motivational, value, behavioral, as well as linguistic and cultural, sociolinguistic, socio-psychological structural components which form the basis of the model of socio-cultural competence formation in the professional training of specialists; determines the criteria of socio-cultural competence formation.

Key words: competency approach, competence, competency, socio-cultural competence, intercultural cooperation, professionalism, professional training.